

Marianna Matviichuk. NORMATIVE AND LEGAL SUPPORT FOR FUNCTIONING OF CHILDREN'S HEALTH AND RECREATION INSTITUTIONS. The article analyzes the international documents that have become the impetus for the creation of the regulatory framework in the field of children's health and recreation in Ukraine. We analyzed the Legislative Base and other documents related with activities and functioning of children's health and recreation facilities. Urgency and importance of research were proved. The main aspects in reforming the health campaign are determined, as well as ways of introducing a clear mechanism for creating favorable services for all categories of children.

Key words: health improvement, rest, children's recreation and recreation facilities, normative-legal support, law.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2018 р.

УДК 376-056.45:37.091.4

Оксана Мельничук, Наталія Ярощук
Луцький педагогічний коледж (Луцьк)

ВПЛИВ СІМ'Ї НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

У статті розглянуто особливості впливу сучасної сім'ї на становлення особистості обдарованої дитини. Наведені деякі психологічні проблеми, які виникають у процесі розвитку і виховання обдарованих дітей. Виділено та проаналізовано креативну сторону процесу розуміння батьками проявів, рис та чинників обдарованості власних дітей. Визначено основні стратегії батьківського ставлення до обдарованої дитини.

Ключові слова: обдарованість, дитина, обдарована дитина, типи обдарованості, батьки, особистість, виховання, сім'я.

Дитина – це пергамент, покритий ієрогліфами, лише частину яких ти зумієш прочитати, а деякі зможеш стерти або тільки перекреслити і вкласти свій зміст.

Януш Корчак

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема реалізації обдарованості кожної особистості, оптимального розвитку людських здібностей, виявлення і підтримки талановитих дітей впевнено займає особливе місце серед пріоритетних завдань сучасної психологічної науки. Здатність до творчості – креативність – риса, складна для дослідження, що викликає безліч суперечок.

У наш час багато досліджень присвячено вивченню різних аспектів впливу сімейних стосунків на особистісний розвиток дитини. Перед сім'єю постало завдання максимального розкриття та розвитку індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованостей і талантів.

Зрозуміти обдарованих дітей батькам дещо складніше, оскільки, з одного боку, такі діти є особливою категорією, з другого боку, батьки не завжди володіють достатнім рівнем психолого-педагогічних знань чи інтуїції. Але саме нестандартність обдарованої дитини, постійна новизна в її поведінці і діяльності та відсутність у батьків сформованих умінь, розв'язання пов'язаних з цим проблемних ситуацій відкривають широке поле для творчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідженню проблеми обдарованості надається належна увага, зокрема таким аспектам як визначення підходів до розуміння психологічних основ та структури обдарованості (О. Матюшкін, В. Маляко, А. Петровський, К. Платонов, Т. Суценок та інші); виділення сфер та видів обдарованості (С. Гончаренко, М. Гнатко, Л. Круглова, В. Слущкий, В. Степанов та інші); питанням виявлення і розвитку обдарованості дітей (Ю. Бабанський, В. Кірієнко, В. Крутецький, О. Кульчицька та інші),

дослідження міжособистісного розуміння в сім'ї (В. В. Бойко, В. В. Столін, Т. В. Галкіна, Д. В. Ольшанський, А. П. Новгородцева, Т. В. Архіреєва, Ю. В. Баскіна та ін.); аналіз взаємин батьків з обдарованими дітьми (К. Текекс, Г. Мелхорн, Х. Г. Мелхорн, А. Міллер, О. І. Савенков, О. І. Кульчицька, М. С. Лейтес, В. С. Юркевич, А. І. Баркан, Л. О. Кондратенко та ін.); дослідження творчості (В. М. Дружинін, В. О. Моляко, Я. О. Пономарьов, В. А. Роменець та ін.).

Однак особливе місце у сучасній педагогічній науці посідають питання виявлення психолого-педагогічних особливостей впливу батьків на розвиток обдарованої дитини.

Результати досліджень засвідчують, що обдаровані діти характеризуються особливостями інтелектуального, особистісного та соціального розвитку, які формуються і проявляються по-різному залежно від багатьох чинників, зокрема, від «співвідношення між обдарованістю, що розвивається, і особистістю, що теж розвивається. Характер цього співвідношення залежить і від особливостей кожного складника його компонентів, і від особливостей віку та діяльності дитини. Обдарованість, яка прокидається, може суттєво впливати на становлення особистості, формування таких особистісних якостей як працьовитість, допитливість, наполегливість у досягненні мети. Особистість, яка формується, вступає в складні, а інколи суперечливі стосунки з проявом обдарованості» [10, С.32].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначити роль сімейного виховання у становленні обдарованої особистості та надати психологічну характеристику обдарованої дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Протягом свого життя людина постійно зазнає формуючого впливу багатьох факторів навколишньої дійсності. Сім'я є першим середовищем, у якому дитина розвивається до пізнання наступних. Батьки і дім з усіма його атрибутами (організований певним чином простір, речі, члени сім'ї, ритуали і традиції) впливають на психіку дитини і стають зразком її подальшої поведінки [5, С. 52].

Людина як соціальна істота найкраще розвивається і розкриває свої здібності за умови підтримки родини. Успішний старт і подальші успіхи дитини досить часто залежать від позиції батьків. Родинне тепло або його відсутність активно впливають на формування стереотипів у дитини.

Бути потрібною, зрозумілою – це, мабуть, основне, чого потребує кожна дитина від родини. Усе це дає їй відчуття тепла та безпеки і є гарантією успіху у всіх справах. Проте цього не так просто досягти, особливо в умовах сучасного нестабільного світу. Тим часом для дитини дуже важливо, щоб родина залишалась острівцем стабільності та «бухтою» спокою, куди не долітають пронизливі вітри суворих реалій життя, і час дитинства може тривати трохи довше [2, С.90].

Існує доволі багато рис, характерних для більшості обдарованих дітей. Причому поряд з глибинними, прихованими від непрофесійного погляду, немало таких, які часто проявляються в поведінці дитини, в її спілкуванні з ровесниками і дорослими та в пізнавальній діяльності [1, С.46].

Цінність їх в тому, ідо вони практично завжди можуть бути помічені батьками. Це, зокрема: інтерес до розумової діяльності; компетентність, не властива віку; пошук причин, пояснень; допитливість розуму, прагнення відкривати і досліджувати нове (наприклад, інтерес до математичних ігор, ігор на кмітливість; в більш старшому віці інтерес до недослідженого взагалі); різнобічні інтереси і потреба в різноманітній інформації; широкі знання; хороша пам'ять; багата фантазія, уява, винахідливість; пристрасть до ігор, які потребують сконцентрованої уваги і мають складні правила (наприклад, шахи); вміння самостійно гратись і працювати; хороше мовлення; великий словниковий запас, не властивий даному віку; терпеливість, яка проявляється в навчанні і в захопленнях; готовність брати участь в додаткових заходах, які активізують інтерес до навчання (конкурси і олімпіади, гуртки, шкільні товариства тощо); опрацювання найрізноманітніших книг (в тому числі атласів, словників, енциклопедій); глибока зацікавленість в науковому підході до проблеми,

в нових досягненнях і розвитку науки; захопленість, політичні і світоглядні інтереси; розвинуте почуття справедливості; колекціонування, виготовлення реєстраційних карточок, проведення експериментів в домашніх умовах; почуття гумору, з дитинства підвищений інтерес до гумористичних малюнків, пристрасть до жартівливих і дотепних малюнків, які вони розуміють краще, ніж їхні товариші; в більшості випадків підвищене почуття відповідальності у порівнянні з іншими, акуратне виконання взятих на себе обов'язків; велика працездатність і прагнення працювати якомога краще (дуже довгі домашні твори, якщо учень захоплюється літературою, розв'язування складних задач, якщо учень захоплюється математикою), завчасне оволодіння в ході домашніх занять матеріалом, який за програмою повинен вивчатися пізніше і ін. [4, С.120-121].

Зрозуміло, що найчастіше саме батьки першими помічають обдарованість дитини. Однак це не завжди легко зробити, оскільки не існує певного стереотипу обдарованості – кожна дитина проявляє здібності по-своєму.

Отже, характерними особливостями обдарованих дітей є висока пізнавальна активність і розвинутий інтелект, що виходить за межі вікових особливостей; багата фантазія, творчість, винахідливість, емоційна безпосередність, розвинуте почуття гумору, гостра реакція на несправедливість; їм властивий високий енергетичний рівень, чітка моторна координація, фізична стабільність [3, С.46].

Дослідники стверджують, що багато надзвичайно обдарованих людей не реалізували своїх можливостей через несприятливе виховання в дитинстві. Американські психологи, вивчивши життєвий шлях 400 видатних людей, виявили, що 60% з них мали в школі значні труднощі, важко пристосовувалися до умов навчання, орієнтованого на середній рівень знань. Нерідко обдарована дитина не знаходить розуміння ні педагогів, ні однолітків. Науковці довели, що можливості адаптації у багатьох обдарованих дітей, порівняно зі звичними, значно нижчі.

І якщо їхні схильності та здібності не вкладаються у певні шкільні та суспільні стандарти, то перспективи цих дітей не визначені.

Як правило, діти, чию обдарованість або зовсім не виявляють, або недооцінюють навколишні, відчують значні труднощі, особливо у спілкуванні – і вдома, і в школі. Звісно, у пересічних дітей теж виникають певні труднощі, але в обдарованих їх значно більше [8, С.27].

Хочемо визначити основні проблеми, з якими зустрічаються батьки в процесі виховання обдарованих дітей.

- Проблема виявлення проявів обдарованості чи підвищених розумових здібностей.

На жаль, обдарованість у ранньому віці не можна діагностувати за допомогою медичної апаратури. Ідентифікувати таланти можна лише на основі аналізу поведінки дитини, її рухових, мовних та інших психічних реакцій. Батьки повинні знати, що розроблені спеціальні нормативні шкали для діагностики обдарованості, в яких зазначена норма розвитку загальних рухових здібностей (тримати голову, вперше сісти, зробити перший крок), норма рухових здібностей спеціального характеру (маніпулювати м'ячиком, самостійно малювати каракулі, копіювати трикутник), норма пізнавальних здібностей (впізнати матір, імітувати слово скласти речення з кількох слів, виділити спільні ознаки предметів). Якщо дитина випереджає шкалу на 30%, це є ознакою її обдарованості. Батькам можна запропонувати також фіксувати усі нові моменти у фізичному і психічному розвитку дитини у батьківському щоденнику.

- Проблема системи роботи з обдарованою дитиною у ранньому дитинстві.

Не слід думати, що для розвитку розумових здібностей обдарованих дітей використовуються лише спеціальні методи і прийоми. Обдарованій дитині для оптимального завантаження і прогресу розумових здібностей потрібна більша кількість творчих завдань. Сучасний інформаційний простір дає можливість підібрати спеціальні вправи, що виховують уважність, спостережливість, розвивають мислення, формують активний словник дитини. Дуже важливо, що поряд подаються методичні вказівки для виконання цих завдань.

- Проблема виявлення типу обдарованості дитини.

У сучасній психологічній літературі виділяють інтелектуальний, академічний, художній, конструкторський, креативний, соціальний та психомоторний типи обдарованості. Дано психологічні портрети дітей кожного типу, описані способи діагностики, приведені тренувальні вправи для такої діагностики.

Однак, якщо в одних випадках обдарованість видно неозброєним оком, то в інших її може виявити лише кваліфікований психолог чи уважний педагог. Іноді обдарованість супроводжується не прискореним, а уповільненим розвитком, прикладом якого служить біографія А.Ейнштейна.

Одні батьки, вчасно розпізнавши тип обдарованості, віддають дітей до шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів, музичних чи художніх шкіл, спортивних секцій чи технічних гуртків. Інші шукають шлях методом проб і помилок, змінюючи навчальні заклади і види діяльності дитини.

- Проблема співпраці батьків із закладом освіти.

Не всі сім'ї перебувають у рівних умовах, оскільки не можна порівняти можливості сім'ї зі столиці чи обласного центру з їх спеціалізованими школами, закладами загальної середньої освіти, сім'ї з районного центру, де лише кілька шкіл, і сім'ї з сільської місцевості. Це проблема не лише сім'ї, а й держави [6, С. 60].

Ряд психологічних проблем виникає через те, що батьківська опіка часто виявляється в надмірному захопленні дитини до якоїсь однієї сфери, наносячи шкоду іншим. Тоді дитина швидко починає розуміти, що в ній особливо цінують батьки. І може розвиватись однобічно, засвоївши, що перемогти, стати кращим, першим – це єдиний спосіб «заслужити» максимум батьківської уваги. Гіпертрофована увага до якоїсь однієї здібності дитини впливає й на її самосприйняття, на формування Я-концепції. Наслідком такого ставлення є:

- а) талант може бути «заритий у землю»;
- б) розвивається невротичне бажання завжди бути першим;
- в) непомірні батьківські амбіції можуть викликати високий рівень агресивності та ворожості дітей.

Тому потрібно прагнути того, щоб батьки та педагоги зрозуміли, що особистість цілісна і цінна саме у цілісності, усвідомленні дитиною своєї унікальності. [7, С. 31]. Дитині важливо зрозуміти, хто вона, та відчути свою особливість, яка в першу чергу має бути визнана батьками. Дитина потребує спілкування з людьми. Самої лише присутності замало – необхідно спілкуватися, робити щось разом.

Для фізичного і розумового розвитку дитина потребує правильно організованого оточуючого середовища. Оскільки вона пізнає світ переважно через органи чуття, переходячи від одного рівня складності пізнання до іншого, оточуюче середовище має відповідати потребам її розвитку на кожному етапі. Пізнання дитиною навколишнього світу буде здійснюватися природно і без додаткових зусиль, якщо знати, якими предметами, матеріалами її необхідно забезпечити, враховуючи сенситивні періоди. Вона буде навчатися самостійно, при мінімумі керівництва з вашого боку.

Як можна допомогти дитині? [5, С. 52].

Рекомендуємо батькам до використання певні виховні стратегії у роботі з обдарованими дітьми, а саме:

- Створіть безпечну психологічну атмосферу дитині в її пошуках, де вона могла б знайти розраду у разі своїх розчарувань і невдач.
- Підтримуйте здібності дитини до творчості й виявляйте співчуття до ранніх невдач. Уникайте негативної оцінки творчих спроб дитини.
- Будьте терпимі до несподіваних ідей, поважайте допитливість дитини. Намагайтесь відповідати на всі запитання, навіть якщо вони вам здаються безглуздими.
- Залишайте дитину одну і дозволяйте їй, якщо вона бажає, самій займатися своїми справами. Надлишок опіки може обмежити творчість.

- Допомогайте дитині формувати її систему цінностей, не обов'язково засновану на її системі поглядів, щоб вона могла поважати себе і свої ідеї поряд з іншими ідеями та їх носіями.
- Допомогайте дитині задовольняти основні людські потреби, оскільки людина, енергія якої скута основними потребами, рідко досягає висот у самовираженні.
- Допомогайте дитині долати розчарування і сумніви, коли вона залишається сама в процесі не зрозумілого ровесникам творчого пошуку: нехай дитина збереже свій творчий імпульс.
- Поясніть, що не на всі запитання дитини завжди можна відповісти однозначно. Для цього потрібен час, а з боку дитини – терпіння. Вона має навчитися жити в інтелектуальному напруженні, не відкидаючи своїх ідей.
- Допомогайте дитині цінувати в собі творчу особистість. Однак її поведінка не має виходити за межі пристойного.
- Допомогайте дитині глибше пізнати себе. Виявляйте симпатію до її перших спроб виразити таку ідею словами і зробити зрозумілою для оточення.

І пам'ятайте, батьки обдарованих, що дитина – це не експериментальний майданчик для психолого-методичних новацій та апробації, це не іграшка і не втіха, не «помічник» на старість. Даруйте дитині батьківську любов, повагу, створіть умови для розвитку, дайте можливість їй жити власним життям. Не задовольняйте власні емоції за рахунок дітей. Допомогайте, але не заважайте їм самим робити свій вибір [8, С. 33].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, батькам належить пріоритетне значення у розвитку обдарованої дитини. Важливе завдання виховання у сім'ї, допомогти дитині реалізувати себе та стати щасливою. І в цьому аспекті делікатна допомога батьків є надзвичайно важливою – дати пораду, підтримати.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні та апробації методичного інструментарію, комплексу пропозицій щодо формування творчої особистості дитини в сім'ї та підготовку батьків до розвитку обдарованої особистості.

Джерела та література

1. Карпенко Н.А. Розуміння батьками проявів дитячої обдарованості як творчий процес / Н.А. Карпенко // Обдарована дитина. – №8. – 2008. – С. 45-54
2. Кочерга О.В. Психологія творчості дітей / Олександр Кочерга. – К. : Шк. Світ, 2011. – 128 с.
3. Кульчицька О.І. Знаходимо обдарованих серед дошкільнят / О.І. Кульчицька // Обдарована дитина. – №1. – 2007. – С. 45-49
4. Мелхорн Г., Мелхорн Х.-Г. Гениями не рождаются: Общество и способности человека: Пер. с нем. – М.: Просвещение, 1989. – 160 с.
5. Онуфрієнко Л.О. Як сім'я впливає на становлення особистості дитини / Л.О. Онуфрієнко // Обдарована дитина. – №4. – 2012. – С. 52-55.
6. Струж Н.І. Вплив сім'ї на формування обдарованої особистості / Н.І. Струж // Обдарована дитина. – №1. – 2013. – С. 59-66
7. Терещенко Л.А. Роль сім'ї у вихованні і розвитку обдарованої особистості / Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. Випуск 5 // за ред. І.С. Волошук. – К.: Інформаційні системи, 2011. – С. 26 – 33
8. Хамелюк Т.О. Обрежно: обдарованість! / Т.О. Хамелюк // Обдарована дитина. – №10. – 2012. – С. 27-34
9. Чудновский В.Э., Юркевич В.С. Одаренность: дар или испытание? – М.: Знание, 1990. – 80 с.

References

1. Karpenko N.A. Rozuminnya bat`kamy` proyaviv dy`tyachoyi obdarovanosti yak tvorchy`j proces / N.A. Karpenko // Obdarovana dy`ty`na. – № 8. – 2008. – S. 45-54
2. Kocherga O.V. Psy`xofiziologiya tvorchosti ditej / Oleksandr Kocherga. – K. : Shk. Svit, 2011. – 128 s.
3. Kul`chy`cz`ka O.I. Znachody`mo obdarovany`x sered doshkil`nyat / O.I. Kul`chy`cz`ka // Obdarovana dy`ty`na. – № 1. – 2007. – S. 45-49
4. Melxorn G., Melxorn X.-G. Geny`yamy` ne rozhdayutsya: Obshhestvo y` sposobnosty` cheloveka: Per. s nem. – M.: Prosveshheny`e, 1989. – 160 s.
5. Onufriyenko L.O. Yak sim`ya vply`vaye na stanovlennya osoby`stosti dy`ty`ny` / L.O. Onufriyenko // Obdarovana dy`ty`na. – № 4. – 2012. – S. 52-55.

6. Struzh N.I. Vplyv sim'yi na formuvannya obdarovanoj osoby`stosti / N.I. Struzh // Obdarovana dy`ty`na. – № 1. – 2013. – S. 59-66
7. Tereshhenko L.A. Rol` sim'yi u vy`hovanni i rozvy`tku obdarovanoj osoby`stosti /Navchannya i vy`hovannya obdarovanoj dy`ty`ny`: teoriya ta prakty`ka. Zbirny`k naukovy`x pracz`. Vy`pusk 5 // za red. I.S. Voloshhuk. – K.: Informacijni sy`stemy`, 2011. – S. 26 – 33
8. Xamelyuk T.O. Obrezhno: obdarovanist`! / T.O. Xamelyuk // Obdarovana dy`ty`na. – № 10. – 2012. – S. 27-34
9. Chudnovsky`j V.Э., Yurkevych V.S. Odarennost`: dar y`ly` y`sprytany`e? – M.: Znany`e, 1990. – 80 s.

Оксана Мельничук, Наталья Ярошук. ВЛИЯНИЕ СЕМЬИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ ОДАРЕННОГО РЕБЕНКА. В статье рассмотрены особенности влияния современной семьи на формирование личности одаренного ребенка. Приведены некоторые психологические проблемы, которые возникают в процессе развития и воспитания одаренных детей. Выделен и проанализирован креативный подход в понимании родителями проявлений, качеств и факторов одаренности своих детей. Определены основные стратегии родительского отношения к одаренному ребенку.

Ключевые слова: одаренность, ребенок, одаренный ребенок, типы одаренности, родители, личность, воспитание, семья.

Oksana Melnychuk, Natalia Yaroshchuk. THE FAMILY'S INFLUENCE ON ESTABLISHMENT CHILDREN'S PERSONALITY. The article deals with the features of the influence of the modern family on the development of the personality of a gifted child. Some psychological problems that arise in the process of development and education of gifted children are given. The creative side of the process of parents' understanding of manifestations, traits and giftedness factors of their own children is highlighted and analyzed. The basic strategies of parental attitude towards a gifted child are determined.

Key words: giftedness, child, gifted child, types of giftedness, parents, personality, education, family.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2018 р.

УДК 37.013.42:364.63

Світлана Мілінчук

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк)

НАСИЛЛЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено аналіз окремих підходів до визначення змісту понять «насилля», «агресивність» та «жорстокість», з позиції різних наукових галузей; доводиться актуальність та важливість дослідження феномену насилля як соціально-педагогічної проблеми; виявлено відмінності у суті понять «насилля», «агресія», «агресивна поведінка», «жорстокість», «жорстока поведінка»; визначено соціально - педагогічний аспект насилля та з'ясовано особливості його прояву в особистості.

Ключові слова: насилля, агресія, агресивність, жорстокість, жорстока поведінка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Соціальні кризові процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, руйнівні впливають на психіку особистості, сприяють розвитку тривожності, напруженості, озлобленості, агресивності та жорстокості.

Насилля стало невід'ємною складовою сучасного життя. Найголовнішою рисою сучасного насилля є його глобальний характер. Саме це обумовлює актуальність поглиблення теоретичних досліджень визначеної проблеми.

Для з'ясування особливостей прояву насилля в особистості, необхідно з'ясувати суть таких понять, як «насилля», «агресивність», «жорстокість», та «жорстока поведінка», проаналізувати їх значення та зміст у різних наукових галузях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема насилля має складну внутрішню структуру і досліджується вченими різних наукових напрямків: педагогами, філософами, психологами, соціологами.